

БАЛДИНЮК О. Д., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри хореографії та художньої культури
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ВИКОРИСТАННЯ УРОКІВ ХОРЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Протягом багатьох віків учені намагалися розкрити сутність мистецтва як специфічного складника культури суспільства, що здійснює певні соціальні функції. Постановку питання про значення мистецтва для формування духовності людини зустрічаємо у творах античних мислителів, у філософських трактатах епох Відродження і Просвітництва; велику увагу людинотворчій ролі мистецтва приділяли у своїх філософсько-естетичних працях І. Кант, Г. В. Ф. Гегель. На гуманістичній, соціально-перетворювальній місії мистецтва наголошували у своїй спадщині видатні українські художники-мислителі: Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка.

Власне педагогічний аспект питання про роль мистецтва у становленні особистості полягає в тому, що воно стимулює емоційний та інтелектуальний розвиток індивіда, сприяє його духовному збагаченню, прилученню до загальнолюдського досвіду. Потенційна духовна цінність мистецтва реалізується, коли воно органічно включене в життєдіяльність дитини, стає художньо-образним пізнанням дійсності, її конкретно-чуттєвим відтворенням у процесі художньої творчості. Видатний український педагог В. Сухомлинський переконливо показав внутрішній зв'язок між розумінням дитиною краси і утвердженням у її свідомості етичних принципів добра, справедливості, людяності. Він так формулював найважливіше завдання естетичного виховання: «... навчити дитину бачити у красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність та на основі цього стверджувати прекрасне у самому собі» [5, с. 148]. Саме через музику і художнє слово, розвиток уяви і фантазії, збагачення у процесі мистецького

спілкування емоційного світу здійснюється, за В. Сухомлинським, духовний розвиток дитини («через красиве – до людського»).

Головним предметом мистецтва є сама людина – її душа, її внутрішній світ, думки, почуття, настрої, сутність її суспільних і особистісних ставлень, типові людські характери, ідеї, вчинки. Інакше кажучи, мистецтво постає як «практичне людинознавство», і у цій своїй якості воно відіграє вагомую роль у соціалізації індивіда, становленні досвіду людських стосунків, збагаченні комунікативного потенціалу особистості. Будучи фіксованим у культурних формах досвідом сприйняття світу, мистецтво дозволяє дитині побачити світ чужими очима, відчутти і осягнути внутрішній світ іншої людини, воно формує досвід почуттів та поведінки «в ситуаціях, які ще реально не пережиті» [6, с. 39].

Під час сприйняття мистецького твору актуалізуються такі емоційно-психологічні механізми, які за своєю суттю є механізмами спілкування. За допомогою цих специфічних психологічних механізмів – ідентифікації, співпереживання, синхронізації, навіювання, наслідування – у процесі художнього сприйняття в дитини виникає можливість вийти за межі власного «Я», перебороти просторово-часову обмеженість [4, с. 116], вступити у спілкування-діалог з героями твору і пережити, «приміряти» їхні думки, вчинки на себе, через співучасть та ідентифікацію відтворити структуру чужого досвіду у власній життєдіяльності.

Впливаючи на органи чуттів дитини різноманітністю фарб, звуків, словесних інтонацій, різновиди мистецтв, як показала Н. Аніщенко [1], викликають таку ж різноманітність відчуттів, які аналізуються, порівнюються, зіставляються з уже наявними уявленнями і поняттями. У результаті відбувається більш інтенсивний розвиток особистості в цілому: активізується уява і дитяче мислення, збагачуються емоції, поглиблюється світосприйняття, що стає основою духовного зростання, накопичення досвіду соціальної взаємодії.

Мистецтво через художнє узагальнення допомагає засвоїти школярам опосередкований інтегрований соціокультурний досвід людства, який стимулює їхнє подальше духовне вдосконалення. Сприймаючи прекрасне в мистецтві, учень переходить від оцінки художніх образів до оцінки своїх внутрішніх станів, починає усвідомлювати свій внутрішній світ, по-новому переживати особисті якості, вчинки. Рефлексивне осягнення власного «Я», як було показано в попередньому параграфі, є важливим складником комунікативного досвіду особистості.

Зрозуміло, що якісні виміри творчого спілкування особистості з мистецьким твором задаються не тільки художнім рівнем самого твору, а й вирішальним чином залежать від володіння реципієнтом мовою мистецтва, визначаються його художньо-комунікативним досвідом, бо «... художні емоції існують лише в художній системі.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти зміст освітньої галузі «Мистецтво» визначається за такими змістовими лініями: музична, образотворча та мистецько-синтетична (відповідно хореографічного, театрального та екранних видів мистецтва), які реалізуються шляхом вивчення окремих предметів «Музичне мистецтво» і «Образотворче мистецтво» або інтегрованого курсу «Мистецтво». Загальноосвітній навчальний заклад може сам обирати окремі курси музичного та образотворчого мистецтва або інтегрований курс «Мистецтво». Крім того, за наявності відповідного методичного забезпечення та належної підготовки педагогічних працівників за рахунок годин варіативної складової можуть вивчатися додаткові курси за вибором («Риторика», «Абетка театрального мистецтва», «Ритміка» та ін.).

Мистецтво хореографії має багатовікову історію розвитку, в його основі лежить потреба людини виразити свої почуття засобами пластики тіла. Оскільки емоційний стан людини виражається не тільки в голосі, але і в її жестикуляції, характері рухів, історично виникла і поступово сформувалась ціла система хореографічних засобів, мова танцю: узгоджене і послідовне поєднання рухів (рук, ніг, корпусу, голови), різноманітний ритм яких

фіксується в танцювальних позах, жестах, пластиці, міміці. Інакше кажучи, матеріалом танцю є поетично осмислені, організовані в часі і просторі художньо-виразні рухи і пози людського тіла, за допомогою яких твориться хореографічний образ і які слугують виявленню внутрішнього стану й душевного світу людини. Власне, як зауважує В. Богданов-Березовський, танець починається там, «де рух народжує образ, а образ є носієм емоції і думки, де усвідомлене чергування пластичних рухів створює зміну емоційних станів і призводить до розвитку образу» [3, с. 42].

У контексті проблеми становлення досвіду спілкування молодшого школяра важливо підкреслити своєрідність мови танцю, важливої для освоєння дитиною культури спілкування, її знаковості, адже хореографічне мистецтво користується паралінгвальними (позамовними) засобами художньої комунікації. Саме в паралінгвальній системі інформації закріплені певні соціальні значення тих чи тих дій, рухів, поз; через міміку, пластику тіла передається певна культура вираження емоцій та форми їх прояву, засвоюється система експресивних дій, манер, комунікативної поведінки в цілому. Тому можна стверджувати, що хореографічне мистецтво займає своє особливе місце в розвитку комунікативних можливостей дитини. Зокрема, у процесі занять танцем учень відшліфовує соціально-перцептивне вміння легко «читати» відтінки почуттів, настрою іншої людини за її мімікою, позами, жестами; власна ж комунікативна поведінка школяра як суб'єкта спілкування стає експресивно-виразнішою, гнучкішою, розкутішою, зрозумілішою для оточення.

Крім того, хореографія, як мистецтво колективне, сприяє формуванню у дітей якостей, важливих для ефективного спілкування: товариськості, толерантності, уважності, навичок спільної праці. Збагачується загальна культура учнів, вони привчаються до охайності, дисциплінованості, набувають гарних манер, стрункої постави, вчаться легко і граціозно рухатись. Одним словом, для збагачення загальнокультурного та власне комунікативного потенціалу молодших школярів необхідно активніше

використовувати виховні можливості хореографії, тим більше, що танець є одним із найпопулярніших видів мистецтва серед дітей цього віку.

Живописність і графічність поз, жестів, положень танцюриста ріднить хореографію з образотворчим мистецтвом, соціально-комунікативна функція якого реалізується за допомогою своєрідних зображально-виражальних засобів: ліній, кольору, пластичних форм, просторово-композиційних відношень. У відтворенні образотворчим мистецтвом візуально сприйнятої дійсності вони є носіями образного смислу.

Синтетичне використання різновидів мистецтва у вихованні дітей одним із перших у вітчизняній мистецькій педагогіці обґрунтував і практично реалізував відомий український етнограф, хореограф, композитор і педагог В. Верховинець. У відомому посібнику «Весняночка» (1924 р.) ним розроблені теоретичні засади комплексного використання музичного, хореографічного і драматичного мистецтва у виховному процесі, викладено український музично-ігровий репертуар для дітей [2]. У контексті нашого дослідження важливо відзначити, що ігри збірника, ґрунтуючись на етнографічному матеріалі, сприяють освоєнню дітьми традиційних для українського народу норм співжиття і спілкування (ввічливість, доброзичливість, чуйність, взаємовиручка), формують мовленнєву культуру, емоційну чутливість, розвивають експресивні якості, здатність перевтілюватись у певний художній образ.

Звернення до комплексу мистецтв у процесі художнього розвитку дітей молодшого шкільного віку, підкреслює Н. Аніщенко [1], особливо важливе, оскільки у більшості з них нахили до окремих видів мистецтва ще не встигли проявитися, а інтерес уже починає народжуватися. Крім того, залучення комплексу мистецтв значно розширює можливості художнього пізнання дитини, її асоціативної уяви, сприяє інтенсифікації процесу сприйняття, виконує компенсаторну функцію у розвитку сенсорної сфери особистості, сприяє збагаченню художньо-комунікативного досвіду.

Соціально-комунікативна природа мистецтва, гуманістична зорієнтованість його кращих зразків сприяють не лише прилученню дитини до соціуму, формуванню її як суб'єкта спілкування, прищеплюють суспільно значущі моральні якості, але й утверджують особистість як самоцінність, як цілісну унікальну сутність зі своїм неповторним духовним світом, що здатна до самовдосконалення і самореалізації.

Отже, мистецтво, взяте у всій різноманітності видів і жанрів, є потужним джерелом розвитку духовного потенціалу особистості. У соціально-педагогічному сенсі мистецтво постає суспільно доцільним способом виховного впливу на індивіда, формування його світогляду, моральності, досвіду соціальної поведінки. Воно відтворює особистість цілісно, впливаючи на всю структуру свідомості і самосвідомості, формує універсальні людські здібності, важливі для будь-якої діяльності і спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аніщенко Н. В. Формування художнього сприйняття молодших школярів засобами комплексної взаємодії мистецтв : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Аніщенко Наталія Вікторівна. – К., 1993. – 201 с.
2. Верховинець В. Весняночка : [5-е вид.] / В. Верховинець – К. : Музична Україна, 1989. – 342 с.
3. Краса людська : Зб. статей. – К. : Мистецтво, 1972. – 89 с.
4. Культура жизни личности : Проблемы теории и методологии социально-психологических исследований / Л. В. Сохань, В. А. Тихонович, Е. А. Донченко и др. – К. : Наукова думка, 1988. – 192 с.
5. Сухомлинский В. А. – Переиздание / Сост., авт. вступ. ст. Г. Д. Глейзер. – М. : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2002. – 224 с.
6. Шевнюк О. Л. Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шевнюк Олена Леонідівна. – К., 1995. – 202 с.